

Openingswoord Jan Kees Wiebenga, Voorzitter Stichting Herdenking 15 Augustus 1945 in World Forum 2014

Nationale Herdenking
15 augustus 1945

Dames en heren,

Net als in vorige jaren wil ik eerst welkom heten allen die de oorlog in Indië en het Verre Oosten zelf hebben meegemaakt in de kampen, buiten de kampen, als krijgsgevangenen in Siam/ Birma/ Japan, op zee en in vele andere plaatsen. Kortom allen, die de geur van Indië hebben gekend.

En vervolgens alle anderen, die intens meeleven, die de verhalen van hun ouders of familieleden of anderen hebben gehoord en de gevolgen daarvan hebben meegemaakt. Ik denk daarbij ook aan de kleinkinderen, die in steeds grotere getale met hun grootouders meegaan. Vanmiddag zal de krans namens de Indische gemeenschap worden gelegd door drie generaties, te weten mevrouw Geesje van Vollenhoven, haar twee dochters en haar kleindochter.

Dames en heren, voordat ik verder ga met mijn toespraak, wil ik beginnen met het noemen van de vliegramp in de Oekraïne, en de verschrikkingen die deze met zich mee heeft gebracht. Dit alles heeft ons diep geraakt. Wij leven mee met alle nabestaanden van deze onschuldige slachtoffers.

Ter nagedachtenis

Het is geen vast gebruik om in deze grote zaal op dit moment hen te gedenken, die ons in het afgelopen jaar ontvallen zijn. Maar bij wijze van uitzondering wil ik nu toch twee personen noemen die, ieder op hun eigen wijze, veel in de Indische wereld hebben betekend.

Als eerste noem ik met dankbaarheid de heer Harry Verheij. Hij was wethouder in Amsterdam voor de CPN (de Communistische Partij Nederland). In de oorlog zat hij in het verzet. Maar ik noem hem, omdat hij in de jaren tachtig (van de vorige eeuw) van groot belang is geweest voor de oprichting van het Indische Monument, waar wij straks heen zullen gaan om de herdenkingsplechtigheid bij te wonen. De heer Verheij was voorzitter van het Adviescomité Oorlogsherdenkingstekens van het toenmalige ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC). Op zijn initiatief werd de Stichting Indisch Monument opgericht. En dat leidde zoals u zult weten, tot de oprichting van het Indisch Monument in 1988. Harry Verheij overleed op 30 juni jongstleden.

Vervolgens noem ik vandaag wijlen de heer Govert Huijser, overleden op 5 januari 2014. Hij is geboren in 1931 in Soerabaja, waar zijn vader op de marinebasis werkte en deze in 1942 samen met anderen opblies, zodat de Japanners die voorlopig niet konden gebruiken.

Govert was kampkind en werd op 12-jarige leeftijd van zijn moeder gescheiden. Zijn moeder overleed later in het kamp Lampersarie (Semarang). Begonnen als tweede luitenant in Nieuw-Guinea werd hij uiteindelijk chef defensiestaf. Hij werd getypeerd als “de menselijke generaal”. In 1988 was hij spreker op de 15 augustus herdenking. Hij was na zijn vertrek als militair voorzitter van de Pensioenen Uitkeringsraad (P.U.R.). Hij maakte ook gedichten.

De heiho ranselde met welgemikte slagen,
Tienjarige jongens achter een legerwagen,
Per onbegrijpelijk decreet waren zij
Verklaard tot man – en mannen
Horen niet bij hun moeder.

In deze mensen wil ik ook alle anderen herdenken die ons
ontvielen.

Thema: het besef uit Indië te komen

Het thema van de herdenking dit jaar “het besef uit Indië te komen” roept vele gedachten op. Om te beginnen aan de veelvormige samenleving, die zich sinds het ontstaan van Nederlands-Indië rond 1600 heeft ontwikkeld in het reusachtige eilandenrijk in Zuidoost-Azië.

a) Het Indië van voor de oorlog

Een veelvormige samenleving, om te beginnen bij de oorspronkelijke bevolking. Er zijn zo'n 13.000 eilanden, met honderden talen en culturen. Het heeft letterlijk eeuwen geduurd voordat in de koloniale tijd het huidige staatsverband tot stand kwam. Het Nederlands is daar nu bijna verdwenen als taal (niet helemaal als ik denk aan hen die na de soevereiniteitsoverdracht achterbleven); het Bahasa is ingevoerd als nationale taal, maar diegenen in de zaal, die nog in Nederlands-Indië hebben gewoond spreken zeker nog Maleis. Wees u gerust, ik ga hier niet de hele geschiedenis van Nederlands-Indië behandelen. Ik richt mij nu eerst op het Indië van voor de oorlog. Het was een – wat ik zou noemen – geslaagde samenleving. Een soort caleidoscoop met allerlei verschillende bevolkingsgroepen. Ik noem, naast de oorspronkelijke bevolking, bijvoorbeeld de Indische Nederlanders, de Europese Nederlanders, de Molukkers, de Chinese bevolkingsgroep en dan heb ik nog niet alle bevolkingsgroepen vermeld. Voor de vorming van de Indische samenleving van voor de oorlog waren de jaren 1869-1870 van cruciaal belang. In 1869 werd het Suezkanaal geopend. Bovendien kwamen er stoomschepen in ontwikkeling. Hierdoor werd Nederlands-Indië beter bereikbaar vanuit Europa en vice-versa. In diezelfde periode is de zogeheten Agrarische wet aangenomen, waardoor het gouvernementsmonopolie op investeringen werd opgeheven.

Vanaf die tijd waren de rubber-, tabak-, kinine-, koffie-, en theeplantages in aantocht, wat een reusachtige economische ontwikkeling tot gevolg had.

Daarnaast was er natuurlijk de grote rijkdom aan grondstoffen, zoals de olie in Balikpapan. Deze betere bereikbaarheid en economische mogelijkheden leidden tot een grotere opkomst van Europeanen in de toenmalige kolonie.

Na 1900 kwamen er ook steeds meer Europese vrouwen aan. Mooie nieuwe stadswijken werden ontwikkeld, vaak in de vorm van de zogeheten koloniale art-deco. Waar het leven in de kolonie voor die tijd zwaar was, ook voor Europeanen, wegens de grote afstand, de gevaarlijke overtocht, gezondheidsbedreigingen, eenzaamheid in afgelegen gebieden enzovoort, ontstond in de jaren voor de oorlog voor hen een bijkans ideale samenleving. Die overtuiging was er ook en is bijvoorbeeld vastgelegd in het boek "Daar werd wat groots verricht", waarmee velen waaronder ikzelf zijn opgevoed. Het leek kortom een bevoorrechte bestaan. Maar dat was het lang niet voor iedereen.

De economische crisis van de jaren dertig liet zich ook daar voelen. Verschillende sectoren, zoals de Javaanse suikerindustrie waar veel Indische Nederlanders werkten, werden zwaar getroffen. In die tijd moest ook het Indische gouvernement sterk bezuinigen, waarbij flinke financiële klappen vielen bij diegenen die bij de overheid werkten. De Indische samenleving van toen leefde als het ware "zalig onwetend op een tikkende tijdbom". Vandaag zijn er niet veel aanwezigen meer, die die tijd nog bewust hebben meegemaakt als volwassene. Je moet dan zo ongeveer in het begin van de jaren 20 of eerder daar geboren zijn. Maar voor al diegenen geldt, dat het besef uit Indië te komen, hen nimmer zal verlaten. Het is hun land en dat zal het altijd blijven.

b) Oorlog

En dan... dan is er de oorlog. En wel vanaf 8 december 1941, na de Japanse aanval op Pearl Harbour. Oorlog, spoedig gevolgd door de bezetting door Japan. Met het onbeschrijflijke leed, dat daarvan het gevolg was. Met het gevangen nemen van allen die als militair dienst deden en vervolgens de dwangarbeid van hen als krijgsgevangenen. Met het afvoeren van velen naar de kampen. Met fatale zeetransporten. Met het moeilijke leven buiten de kampen, waarbij alles in het werk moest worden gesteld om te overleven en uit de handen van de Japanners te blijven. En met grote aantallen slachtoffers. Hen herdenken wij vandaag, op 15 augustus, zijnde de dag waarop in 1945 de capitulatie van Japan plaatsvond waarmee een einde kwam aan de Tweede Wereldoorlog voor het Koninkrijk der Nederlanden.

c) Het Indië van na de oorlog

Het leed van velen hield op die dag geenszins op.

Van bevrijding was geen sprake. De gewelddadige en politiek onrustige periode die op de oorlog volgde leidde andermaal tot mensen, aan wie het besef uit Indië te komen, niet vreemd is: de vele militairen die vanuit Nederland daarheen werden gezonden. De herdenking van hun gevallen kameraden vindt binnenkort plaats bij het monument in Roermond. Gelet op de moeilijke periode waarin zij in Indië hebben verbleven, tot rond 1950, zijn zij zou je misschien kunnen zeggen, "tussen de raderwielen van de geschiedenis geraakt". Zij verdienen respect voor het hetgeen zij bij het uitvoeren van hun zware taak voor het land hebben gedaan. Dat velen uit hun gelederen de afgelopen jaren en ook nu nog vandaag aanwezig zijn, getuigt van het feit, dat Indië hen niet onberoerd heeft gelaten. Na het einde van de oorlog tot in de jaren zestig vertrokken honderdduizenden uit het land dat hen zo dierbaar is. Zij zullen het besef uit Indië te komen altijd met zich meedragen. Ook van hen zijn velen in deze zaal aanwezig. Ook zij zijn als het ware tussen de raderwielen van de geschiedenis geraakt. Zij dragen een andere geschiedenis met zich mee. Een andere geschiedenis die bij hun aankomst hier niet goed werd begrepen. Genoopt worden te vertrekken uit het land waar je geboren bent, niet echt welkom in Nederland waar je heen gaat. Wat doet dat met een mens?

d) De blik van een betrokkene

Hun kinderen en kleinkinderen, de tweede en derde generatie, hebben soms foto's gezien, maar ook dagboeken en vooral niet te vergeten de verhalen van hun ouders, grootouders, familieleden en andere bekenden gehoord. Die verhalen over de oorlog, over de periode ervoor en over de periode erna, zijn aanvankelijk zelden, maar later toch vaker verteld en doorverteld. Bij die verhalen speelt de identiteit een rol. En ook hier maakt het natuurlijk uit, of je kind bent van Indische Nederlanders, van Europese Nederlanders, van Molukse ouders enzovoort. Zo denk ik bijvoorbeeld aan een vriend die zelf niet in Indië geboren is, maar ouders heeft van Europees Nederlandse afkomst, die daar hebben gewoond en de oorlog hebben meegemaakt. Hij vertelde mij dat het er af en toe op lijkt dat "het besef uit Indië te komen" mensen als hem niet meer wordt gegund. Dat hij soms het gevoel krijgt "er niet meer bij te horen", terwijl ook in zijn jeugd, in zijn gezin, de gevolgen van de oorlog in Indië een grote rol hebben gespeeld.

Ik had het over identiteit. Heel treffend is die identiteit bijvoorbeeld uitgedrukt door mevrouw Irene Urich (Trouw, 2 januari 2010): "Ik ben niet echt een Nederlander, maar ook geen allochtoon" zegt zij. Ik zit er ergens tussenin. Mijn gevoel is oosters en mijn verstand westers. Ik denk en praat vanuit het westerse standpunt, maar voel me een wereldburger". Verhalen van geluk, verdriet, plezier, ellende, schoonheid, wreedheid, goena goena, onbegrip, zorgeloosheid, onrechtvaardigheid, saamhorigheid enzovoort.

Kortom verhalen over het leven in een land en over een tijd die nu zo ver weg lijken. Maar tegelijk zo dichtbij.

Ieder heeft bij deze herdenking zijn of haar eigen verhaal. Maar wij hebben ook een gezamenlijk verhaal. Dit alles geeft ons allen in meerdere of mindere mate "het besef uit Indië te komen".

Ik wens u een zinnige herdenking toe.

